

Küresel Güney'in Post-Batı Evresi ve Çin Alternatifi

The Post-Western Phase of the Global South and the Chinese Alternative

Dilek YAMAN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

dkiyaman@gmail.com

https://orcid.org/0009-0007-7538-241X

Makale Başvuru Tarihi / Received: 15.07.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.08.2026

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler alan yazınında Batı merkezli epistemolojiye karşı şekillenen Küresel Güney kavramının tarihsel ve yapısal evrimini incelemektedir. Soğuk Savaş dönemindeki Üçüncü Dünya dayanışması ve küreselleşme çağının getirdiği Küresel Güneydeki dönüşümler farklı aktörlerin sahneye çıkışı vurgusuyla ele alınmaktadır. Fiziki sömürgecilik sona ermesinin ardından sömür ilişkilerinin daha rafine finansal mekanizmalarla sürdüğü vurgulanmaktadır. Bu arka plan doğrultusunda araştırma, Küresel Güney coğrafyasındaki aktör değişimlerine ve Çin'in bölgedeki jeo-ekonomik nüfuzuna odaklanmaktadır. Batı merkezli Washington Konsensüsü ilkelerine karşılık, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi temelinde geliştirdiği Pekin Konsensüsü modeli karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Çin'in liman, altyapı ve kritik hammadde yatırımları, Batı hegemonyasına karşı esnek bir alternatif sunarken, Borç Tuzağı Diplomasisi gibi eleştirilerle Güney içinde yeni bir merkez-çevre hiyerarşisi yaratma riskini de barındırmaktadır. Çin'in kritik liman, demiryolu ve stratejik hammadde yatırımları, Küresel Güney ülkelerine Batı hegemonyasına karşı esnek ve kalkınma odaklı bir alternatif sunmaktadır. Ancak çalışma, bu alternatifi arka planında yer alan Borç Tuzağı Diplomasisi ve lojistik mülkiyeti edinme süreçlerini eleştirel bir süzgeçten geçirmektedir. Bu doğrultuda, Çin'in Küresel Güney içinde aslında dikey bir hiyerarşi üreterek yeni bir merkez-çevre ilişkisi yaratma riski barındırdığı gösterilmektedir. Sonuç olarak çalışma, Küresel Güney'in statik bir coğrafya olmadığını ve günümüzde stratejik ve politik amaçlı nüfuz mücadelelerine bakıldığında oyunun aynı, oyuncular ve kuralların ise farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Güney, Üçüncü Dünya, Emperyalizm, Çin Alternatifi, Pekin Konsensüsü, Borç Tuzağı Diplomasisi.

ABSTRACT

This study examines the historical and structural evolution of the Global South concept, which has emerged in the international relations literature as a counterpoint to Western-centric epistemology. The transformations in the Global South brought about by Third World solidarity during the Cold War and the era of globalization are discussed with an emphasis on the emergence of different actors. It is highlighted that following the end of physical colonialism, exploitative relations continue through more refined financial mechanisms. Against this backdrop, the research focuses on the shifts in actors within the Global South and China's geo-economic influence in the region. The Beijing Consensus model, developed by China based on its Belt and Road Initiative, is analyzed comparatively against the principles of the Western-centric Washington Consensus. China's investments in ports, infrastructure, and critical raw materials offer a flexible alternative to Western hegemony, while also carrying the risk of creating a new center-periphery hierarchy within the South, as evidenced by criticisms such as Debt Trap Diplomacy. China's investments in critical ports, railways, and strategic raw materials offer Global South countries a flexible and development-oriented alternative to Western hegemony. However, the study critically examines the Debt Trap Diplomacy and logistical ownership acquisition processes underlying this alternative. Accordingly, it demonstrates that China risks creating a new center-periphery relationship by actually generating a vertical hierarchy within the Global South. In conclusion, the study reveals that the Global South is not a static geography, and that when considering current strategic and political power struggles, the game remains the same, but the players and rules have changed.

Keywords: Global South, Imperialism, Third World, China, Beijing Consensus, Debt Trap Diplomacy.

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler alan yazınında Batı merkezli epistemolojinin dışında kalan siyasal yapıları, toplumları ve coğrafyaları tanımlamak amacıyla kullanılan terminoloji tarihsel ve yapısal dönüşümlere paralel olarak sürekli bir evrim geçirmiştir. Küresel Güney kavramı da sömürgecilik, Soğuk Savaş dinamikleri ve küreselleşme dalgalarının şekillendirdiği uzun bir tarihsel birikimin ürünüdür. Üçüncü Dünya, Küresel Güney kavramlarının sıklıkla kullanılmasına rağmen, neyi kapsayıp neyi dışarıda bıraktığına dair literatürde hala analitik bir muğlaklık söz konusudur.

Tarihsel sürece bakıldığında bu muğlaklığın ilk somut durağı, Soğuk Savaş paradigmasının bir icadı olan Üçüncü Dünya kavramıdır. Fransız demograf Alfred Sauvy (1952) tarafından, Fransız Devrimi'nin "Üçüncü Sınıf" (tiers etat) olgusuna atıfla 1952 yılında ortaya atılmıştır. Birinci Dünya olarak tanımlanan Batı Bloku ile İkinci Dünya olarak tanımlanan Sovyet sosyalist blokunun her ikisine de dahil olmayan ve tanımlanan sistemin çeperinde kalan devletleri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Ancak diğer taraftan uluslararası ilişkilerdeki anlamının ötesinde dünyanın herhangi bir yerindeki geri kalmışlığı, zayıflığı veya dışlanmışlığı ifade etmek içinde sıklıkla bu terimin kullanıldığı görülmektedir. İki kutuplu Soğuk savaş düzeninin dağılmasıyla birlikte bu tanım analitik geçerliliğini de büyük ölçüde kaybetmiştir. Nitekim SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortada bir İkinci Dünya'da kalmadığından dolayı Üçüncü Dünya ifadesi de yapısal bir boşluğa düşmüştür. Böylece belli bir coğrafi geçerliliğe sahip olsa da, yerini daha esnek ve politik-ekonomik bir ortak paydayı ifade eden Küresel Güney terimine bırakmıştır.

Dados ve Connell (2012:12)'e göre genellikle Latin Amerika, Asya, Afrika ve Okyanusya bölgelerini kapsayan "Küresel Güney" ifadesi, sosyo-ekonomik açıdan Batı dünyasının gerisinde kalan coğrafyaları işaret etmektedir. İstisnalar barındırmakla birlikte bu terim, Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki düşük gelirli, siyasi veya kültürel olarak çevreye itilmiş bölgeleri tanımlayan "Üçüncü Dünya" ve "Çevre" gibi geleneksel kavramlarla aynı amaca hizmet etmeyi sürdürmektedir. Böylece Küresel Güney ifadesinin kullanımının artık kalkınma veya kültürel farklılığa odaklanmaktan, jeopolitik güç ilişkilerine vurgu yapmaya doğru bir kayma yaşadığı görülmektedir.

Küresel Güney teriminin literatürdeki izi sürüldüğünde, Yan'ın aktarımına göre ilk kez 1969 yılında Amerikalı yazar Carl Oglesby tarafından, Vietnam Savaşı'na atıfla yazılan bir makalede rastlanmaktadır. Oglesby bu terimi Kuzey'in Küresel Güney üzerindeki egemenlik ve müdahale pratiklerini eleştirme maksadıyla kullanmıştır (Yan, 2023). Kavramın uluslararası ekonomi-politik zemininde tescillenmesi ise 1980 tarihli Brandt Raporu ile gerçekleşmiştir. Eski Almanya Şansölyesi Willy Brandt başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlanan "Kuzey-Güney: Bir Hayatta Kalma Programı" başlıklı bu rapor, dünyayı yaklaşık 30 derece kuzey enlemi boyunca hayali bir çizgiyle ikiye bölmüştür (Brandt, 1980). Bu haritalandırmaya göre zengin, sanayileşmiş ve teknolojik olarak gelişmiş Kuzey ile, büyük ölçüde yapısal bağımlılık sarmalındaki, daha çok tarıma dayalı ve sömürge geçmişine sahip Güney'le karşı karşıya getirilmiştir.

Bugün gelinen noktada ise Küresel Güney, coğrafi bir determinizmin ötesinde, küresel sermaye ve güç dağılımında dezavantajlı veya çeperde kalan aktörlerin ortak kimliğini ifade eden siyasi ve normatif bir kavramdır denebilir. Bu çalışma, sömürgecilik ve emperyalizmin teorik temellerinden başlayarak, Soğuk Savaş dönemindeki Üçüncü Dünya dayanışmasını ve ardından küreselleşme çağında Küresel Güney kavramının nasıl evrildiğini ortaya koyarken, Küresel Güney coğrafyasındaki yeni güç ilişkilerine dikkat çekerek Batılı güçlerin sömürgeciliği ile Çin'in Küresel Güney'deki faaliyetlerini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu minvalde Çin'in Küresel Güney'deki yükselişi

Batı merkezli uluslararası düzen açısından alternatif midir sorusuna odaklanmaktadır. Post-Batı ifadesi, Batı'nın ortadan kalkmasını değil, merkezi konumunun aşındığı ve Güney aktörlerinin daha fazla alan kazandığı çok merkezli yapıya işaret etmektedir.

Literatürdeki mevcut çalışmalar Küresel Güney'i genellikle sömürgecilik tarihi içine sıkışmış statik bir coğrafya olarak ele almakta, Kuzey-Güney minvalinde tekrarlamalar yapmakta ya da Çin'in yükselişini Güney-Güney işbirliği gibi kurtarıcı indirgemeci ikiliklere hapsetmektedir. Çalışmada iki kutuplu Soğuk Savaş sonrasındaki neoliberal dönüşüm ile dönüşen jeo-ekonomik rekabeti aynı kuramsal çizgide birleştiren bütüncül bir perspektif sunulmuştur. Küresel Güney'in homojen bir blok olmadığı, aksine kendi içinde devasa asimetrilerin öne çıktığı vurgulanmıştır. Genel olarak Küresel Güney'deki Batı emperyalizminin ötesinde Çin gibi oldukça güçlü ve etki kapasitesi yüksek bir Güney'in farklı bir hiyerarşi üretmeye başladığı ortaya koyulmuştur. Bu minvalde çalışma karşılaştırmalı analiz yöntemini benimsemektedir. Çalışmanın "oyun aynı, oyuncular ve kurallar farklı" teziyle, Çin'in finansal bağımlılık ve stratejik olarak önemli yerlerde mülkiyet

edinme yoluyla rafine ve fiili şekilde Batı'dan oldukça farklılaşan bir nüfuz yöntemini nasıl inşa ettiğini somutlaştırarak literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Nitekim bu perspektif Küresel Güney coğrafyasının geçirdiği tarihsel evrimi ve Çin alternatifinin yarattığı yapısal dönüşümü kuramsal ve kavramsal düzeyde analiz etmekle sınırlandırma gereği doğurmuştur. Bu yüzden Küresel Güney'in heterojen yapısı gereği Latin Amerika, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu ve Asya-Pasifik bölgelerinin her birinde Çin ile kurulan asimetrik ilişkilerin yerel parametreleri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca analizlerin, Çin'in Borç Tuzağı Diplomasisi ve Pekin Konsensüsü uygulamalarının henüz tarihsel olarak nihayete ermemiş, oldukça dinamik ve akışkan süreçler olması nedeniyle halihazırdaki güncel değişimlere karşı daha kırılğan olabileceği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Makale, Küresel Güney kavramının tarihsel dönüşümünü, araştırma sorusunu ve temel tezi ortaya koyarak başlamaktadır. Yöntem ve kapsam bölümü analiz birimini, kaynak seçimini ve inceleme sürecini açıklamaktadır. Kuramsal çerçeveyi kolonyalizm, emperyalizm ve bağımlılık yaklaşımları oluşturmaktadır. Bu çerçevede izlenen tarihsel hat, Soğuk Savaş dönemindeki Üçüncü Dünya dayanışmasından küreselleşme çağında Küresel Güney'in geçirdiği değişime uzanmaktadır. Çin'in Batı ve ABD hegemonyasından ayrılan yönleri, Pekin Konsensüsü, Kuşak ve Yol Girişimi ile Nijerya ve Hambantota örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bulgular, Çin'in yükselişinin sağladığı imkânlar ve doğurabileceği bağımlılık ilişkileri çerçevesinde bir araya getirilmiştir.

2.YÖNTEM VE KAPSAM

Makalenin yöntemi, nitel belge incelemesi ile karşılaştırmalı analizin birlikte kullanılmasına dayanmaktadır. Analiz birimini, Batılı aktörler ile Çin'in Küresel Güney'de güç ve nüfuz ilişkileri oluştururken başvurduğu finansman, yatırım, ticaret, altyapı ve kurumsal iş birliği pratikleri oluşturmaktadır. Devletler bütün siyasal ve ekonomik özellikleriyle kapsamlı birer vaka olarak ele alınmamış, seçilen örnekler söz konusu pratiklerin somut sonuçlarını göstermek amacıyla kullanılmıştır. Nijerya, Batılı petrol şirketlerinin uzun süreli varlığı ile Çin'in enerji ve altyapı yatırımlarını aynı ulusal bağlam içinde değerlendirmeye imkân vermektedir. Hambantota Limanı da borç tuzağı diplomasisi tartışmalarında sık başvurulan ve farklı açıklamalara konu olan bir proje olması nedeniyle incelemeye dâhil edilmiştir.

İncelenen kaynaklar hakemli makaleler, akademik kitaplar, uluslararası ve bölgesel kuruluşların raporları, resmî kurumsal yayınlar, politika analizleri ve güncel gelişmelere ilişkin haber metinlerinden oluşmaktadır. Kaynak seti amaçlı seçim yoluyla oluşturulmuştur. Makalenin temel kavramları ve örnekleriyle doğrudan ilişkili olma, yazar veya yayımlayan kurum bilgisinin açık biçimde belirtilmesi, içerdiği bilgilerin doğrulanabilirliği ve devam eden süreçler bakımından güncellik taşıması temel seçim ölçütleri olarak benimsenmiştir. Kuramsal değerlendirmeler ağırlıklı olarak akademik kitaplar ve hakemli yayınlara dayandırılmıştır. Yatırım tutarları, proje tarihleri ve anlaşmalarla ilgili bilgiler kurumsal yayınlar ile uluslararası haber kaynakları üzerinden kontrol edilmiştir. Borç tuzağı diplomasisi gibi tartışmalı konularda farklı açıklamalar sunan yayınların birlikte değerlendirilmesine dikkat edilmiştir.

3. KOLONYALİZM VE EMPERYALİZM KAVRAMLARININ TEORİK TEMELLERİ

Küresel Güney olgusunu sömürgecilik ve emperyalizm tarihinden soyutlayarak ele almak, bugünkü asimetrik uluslararası yapıyı kök nedenlerden arındırarak ekonomik dengesizliğe indirgemek anlamına gelmektedir. Her ne kadar kolonyalizm ve emperyalizm, kavramları hem akademik metinlerde hem de günlük dilde sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılsa da, kavramlar arasında analitik düzeyde yapılması gereken net bir ayırım mevcuttur. Bu ayırım, Küresel Güney'in maruz kaldığı tarihsel mirasın yapısal boyutlarını anlamak açısından elzemdir.

Kolonyalizm, güçlü bir ülkenin, kendi kolonisi haline getirme maksadıyla doğrudan başka bir ülkenin toprağını eline geçirmesi anlamına gelmektedir. Burada açıktan bir tahakküm ve sömürme durumu söz konusudur. Çünkü elde edilmiş toprağın kaynaklarından faydalanma doğrudan bir el koyma yoluyla sağlanmaktadır (İplikçi, 2017: 1529). Bu süreç toprağın hem gasp edilmesi hem de yerel kültürlerin, dillerin ve toplumsal yapıların da sömürgeci gücün ihtiyaçlarına göre radikal bir şekilde yeniden dizayn edilmesi anlamına gelmektedir.

Emperyalizm ise, bir imparatorun despotik ya da keyfi yönetimi, imparator ilkesi ya da ruhu, emperyal (buyruk, üstün güç) denilen çıkarların savunuculuğu olarak tanımlanmaktadır. Emperyalizme aynı zamanda kapitalizm sonrası kolonyalizm de denebilmektedir. Yani kolonyalizmi de içine alan, ancak ondan çok daha geniş, sistemik ve ideolojik bir ağı temsil etmektedir. Emperyalizm, imparatorluk veya hegemon güç anlamındaki bir merkezin doğrudan fiziki olarak yerleşmediği coğrafyalarda bile kültürel, finansal, diplomatik

ve ekonomik olmak üzere bir çok çeşitli mekanizmalar aracılığıyla nüfuz alanı yaratması ve küresel sistemi kendi çıkarları doğrultusunda yapılandırmasıdır (İplikçi, 2017:1530). Başka bir deyişle kolonyalizm sahada uygulanan somut bir pratikken, emperyalizm bu pratiği mümkün kılan ve sömürge imparatorlukları çöktükten sonra bile varlığını sürdüren küresel sistemik mantıktır denebilir.

Emperyalizmin bu sistemik yapısını açıklamak adına 20. yüzyılın başından itibaren her geçen zamanda güçlenen bir teorik literatür inşa olmaktadır. Bu literatürün öncülerinden biri olarak John A. Hobson'ın (1902) kapitalist sistemdeki üretim fazlası ve eksik tüketim sorununa çözüm olarak emperyalizmi görmüştür. Daha çok tek taraflı ve merkez ülkelerinin refahının sürdürülebilirliğine odaklanan bir yaklaşımla Hobson, sanayileşmiş ülkelerdeki sermaye sahiplerinin, içeride tüketemeyecekleri artı değeri ve malları ihraç edebilmek için devlet aygıtını yeni topraklar ele geçirmeye zorladığını savunmuştur. Bu tezi daha radikal ve sistemik bir boyuta taşıyan Vladimir Lenin (2015:12) ise emperyalizmi, kapitalizmin en yüksek aşaması olarak nitelendirmiştir. Lenin'e göre, serbest rekabetçi kapitalizmin yerini finans kapitalin egemenliğine ve tekelleşmeye bırakması, ulusal sınırların dışına taşan bir hammadde ve pazar paylaşım savaşını kaçınılmaz kılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, bugünün Küresel Güney coğrafyasının neden yüzyıllar boyunca Batılı güçlerin rekabet alanı haline geldiği daha net anlaşılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte resmi sömürge imparatorlukları çökmüş, onlarca yeni bağımsız devlet tarih sahnesine çıkmıştır. Ancak siyasi bağımsızlığın kazanılması, yapısal ve ekonomik bağımlılığı sona erdirmemiştir. Bu kırılma noktasında, özellikle iktisatçılar ve sosyal bilimciler tarafından geliştirilen Bağımlılık Teorisi, Küresel Güney'in neden hala gelişemediğini açıklayan argümanlar üretmiştir.

Bağımlılığın anlamı ise bazı ülkelerin ekonomisinin başka ülkelerin ekonomisinin büyümesi ve genişlemesi koşulundan geçmektedir. Bu asimetrik ilişkide tahakküm kuran baskın ülkeler kendiliğinden gelişimini sürdürebilirken bağımlı ülkeler, sadece baskın ülkelerdeki genişlemenin pozitif veya negatif yansımalarına açık konumda kalabilmektedir. Ancak merkez ülkelerdeki gelişmeler de çevre ülkelerin az gelişmişliği pahasına olmaktadır. Bu düşüncenin kaynağı ise, çevre ülkelerden transfer edilen artıktır (Durkaya ve Demirci, 2019: 341-342). Egemen sınıf ise mevcut uluslararası sistemi çevre ülkeler bağımlı kalacak şekilde düzenleyerek bir ekonomik hiyerarşi sergilemektedir.

Bağımlılık teorisyenleri küresel kapitalist sistemin doğası gereği eşitsiz bir değişim mekanizması üzerine kurulu olduğunu ortaya koyarlar. Çoğunlukla Küresel Güney'de olan çevre ülkeler, Küresel Kuzey olarak merkez ülkelere ucuz hammadde ve tarım ürünleri ihraç ederken, merkezden yüksek katma değerli işlenmiş sanayi ürünleri ve teknoloji ithal etmektedirler. Bu minvalde Wallerstein'in (2004) Dünya Sistemleri Teorisi, modernleşme ve kapitalist kalkınmanın bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Küresel siyasete yapısal bir bakış açısı getiren bu yaklaşım temel analiz birimi olarak ulus-devlet yerine makro ölçekte dünya sistemini almaktadır (Koyuncu Lorasdağı, 2022).

Buna göre küresel finans sisteminde gelişmiş Kuzey ülkelerinin gelirleri artarken daha az gelişmiş Güney ülkelerinin ihraç çıktıları olan tarımsal ürünlere olan talepleri aynı hızda artmamaktadır. Ancak buna karşılık azgelişmiş ülkelerin gelirleri yükseldikçe sanayileşmiş ülkelere ithal ettikleri endüstriyel ürünlere olan talepleri daha hızla yükselmekte ve böylece dış ticaret hadleri uzun vadede azgelişmiş ülkeler aleyhine olurken gelişmiş ülkelerin ise lehine bir seyir izlemektedir (ASBV, t.y).

Zaman içinde hammaddelerin fiyatları sanayi ürünleri karşısında sürekli değer kaybettiği için, çevre ülkeler ne kadar çok üretirse üretsin merkeze bağımlı kalarak yapısal olarak fakirleşmektedirler (Singer, 1978). Hans Singer ve Raul Prebisch'in Soğuk Savaş döneminde yaygınlık kazanan yaklaşımlarına göre, uzun vadede ticaret hadleri ve sanayi ürünü ihraç eden gelişmiş ülkeler lehine ve tarım ürünü ihraç eden az gelişmiş ülkeler aleyhine değişmektedir. Bu durum az gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin büyük kısmının sanayileşmiş ülkelere aktarılması anlamına gelmektedir (Taşçı ve Erçakar, 2016: 232). Bu yüzden de sömürgeciliğin fiziki olarak sona ermesi, sömürgeci ekonomik ilişkilerin bittiği anlamına gelmemiştir. Aksine sistem, çok uluslu şirketler, uluslararası finans kuruluşları ve borç sarmalları aracılığıyla daha rafine bir emperyalist evreye evrilmiştir. Doğrudan toprak denetiminden finansman, ticaret ve kurumsal nüfuza uzanan araç çeşitliliği, Küresel Güney'de güç kullanımının nasıl biçim değiştirdiğini izlemeyi mümkün kılmaktadır.

4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ ÜÇÜNCÜ DÜNYA DAYANIŞMASI

"Soğuk Savaş" ifadesi 1945 yılında ilk kez İngiliz yazar George Orwell'in (1945) *Siz ve Atom Bombası*" çalışmasında kullanılmıştır. Orwell bu ifadeyi, "birkaç saniyede milyonlarca insanı yok edebilecek silahlara sahip iki ya da üç korkunç süper devlet" arasında gerçekleşme ihtimali olan bir nükleer çıkmazı ifade etmek maksadıyla kullanmıştır (Fırat, 2025). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel jeopolitik sahne iki kutuplu

dünya düzeninde olmak üzere Asya, Afrika ve Latin Amerika coğrafyaları sömürgecilik karşıtı antikolonyal mücadelelerin neticesinde bağımsızlık sancıları çekmekteydi. Yeni kurulan bu devletler, uluslararası sisteme adım attıkları an kendilerini çok sert bir jeopolitik tercihin eşliğinde buldular. Ya Batı'nın liberal-kapitalist blokuna ekleneneceklerdi ya da Doğu'nun sosyalist kampına dahil olacaklardı. Ancak bu dayatmaya karşı, yeni bağımsızlığını kazanan liderlerin öncülüğünde, iki bloğa da mesafeli durmayı ve kendi kaderlerini tayin etmeyi amaçlayan kolektif bir direniş dalgası yükselmiştir.

Bu dayanışmanın ve Üçüncü Dünya bilincinin küresel siyasetteki en somut ve kurucu manifestosu, 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Endonezya'da toplanan Bandung Konferansı'dır. Soğuk Savaş'ın iki kutbundan da kaçınmak isteyen ve beşli girişim olarak da anılan Hindistan lideri Nehru, Endonezya lideri Sukarno, Mısır lideri Nasır, Yugoslavya lideri Tito ve Gana lideri Nkrumah gibi dönemin karizmatik liderlerinin öncülüğünde oluşan Bağlantısızlar Hareketi Asya ve Afrika'dan 29 ülkeyi bir araya getirmiştir. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısından fazlasını temsil eden bu devletlerin ortak paydası, taze sömürge geçmişleri ve egemenliklerini koruma arzusuuydu. Konferansın açılış konuşmasında Sukarno, sömürgeciliğin klasik anlamda toprak işgaliyle sınırlı kalmadığını, neo-kolonyal politikalarla modern dünyada ekonomik ve kültürel kontrol mekanizmalarıyla da yeniden peyda olduğunu vurgulamıştır. Bandung Konferansı'nın sonunda yayımlanan on maddelik bildiri, devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine saygı gösterilmesini, tüm ırkların ve devletlerin eşitliğinin tanınmasını ve büyük güçlerin iç işlerine müdahale etmemesini savunarak uluslararası siyasete alternatif bir normatif çerçeve sunmuştur. Günümüzde ise etkinliği göreceli olsa da 120 üye ülke ile dünya nüfusunun yarısından fazlasını kapsamaktadır (Tekin ve Dolu, 2020: 66-67).

Bandung'da atılan bu kuramsal tohumlar, 1961 yılında Belgrad Konferansı ile kurumsallaşarak Bağlantısızlar Hareketi'ne dönüşmüştür. Bağlantısızlar Hareketi çift kutuplu dünyada bağımsızlıklarını henüz yeni kazanmış devletler için alternatif bir üçüncü yol olarak önemli bir tercihtir. Bağlantısızlık basit bir tarafsızlık veya pasif bir izolasyonculuk politikası değildi. Aksine iki süper gücün dünyayı nüfuz alanlarına bölme hırsına, NATO ve Varşova Paktı olmak üzere askeri ittifaklarına ve nükleer silahlanma yarışına karşı ahlaki ve aktif bir duruşu temsil ediyordu. Hareketin kurucu babaları olan Tito, Nehru ve Nasır'ın ortak düşünceleri, bloklar arasındaki bloklaşmaya katılmanın sömürgecilikten yeni kurtulmuş devletlerin kalkınma çabalarını baltalayacağı üzerinde birleşiyordu. Bu minvalde Bağlantısızlar Hareketi, BM Genel Kurulu gibi uluslararası platformlarda kolektif bir diplomatik blok olarak hareket etmeye başlamıştı (Çingir, 2022: 94-100). Böylece sistemin çeperinde yer alan ve normal şartlarda tek başlarına seslerini duyurma imkanı olmayan küçük devletler, bir araya gelerek küresel gündemi etkileyebilecek normatif bir güce ulaşmışlardır.

Üçüncü Dünya dayanışması sadece siyasi ve diplomatik bir alanla sınırlı kalmamıştır. Ekonomik sistemin adaletsizliklerine karşı da ciddi bir cephe açtığı görülmektedir. Bunun en net örneği BM bünyesinde 1964 yılında kurulan United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD- Ticaret ve Kalkınma Konferansı) ve bu konferans içinde örgütlenen 77'ler Grubu'dur. Küresel Güney'in ekonomik çıkarlarını koruma amacıyla kurulan bu yapı, 1970'lerde New International Economic Order (NIEO- Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen) talebini küresel ajandaya taşımıştır. NIEO, gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferinin kolaylaştırılması, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının yönetim yapılarının demokratikleştirilmesi ve hammadde fiyatlarının adil belirlenmesi talebiydi. Özellikle küreselleşme ile beraber artık politik ya da ekonomik sadece tek bir parametrenin dünya düzenindeki mevcut güç hiyerarşilerini ve eşitsizliklerini açıklayamadığı açıktı. Bu sebepten, Küresel Güney daha geniş anlamda dünya düzenini şekillendiren uluslararası siyasi ve iktisadi hiyerarşilerin altlarında yer alan ülkeleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Dikmen Alsancak, 2024).

Ancak Batılı güçlerin ekonomik baskıları, borç krizleri ve nihayetinde Soğuk Savaş'ın katı jeopolitik gerçekleri nedeniyle NIEO talepleri büyük ölçüde kağıt üzerinde kalmıştır. Buna rağmen Soğuk Savaş dönemi, bugünün Küresel Güney kavramının kurumsal, kuramsal ve psikolojik omurgasını oluşturan, ezilenlerin küresel siyasette birer özneleşme mücadelesi verdiği tarihsel bir kesittir.

5. KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA KÜRESEL GÜNEY

1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu dünyanın jeopolitik dengelerini Küresel Güney için farklılaştırmış, sömürgecilik sonrası coğrafyanın sistem içindeki konumu ve tanımı da bu durumdan etkilenmiştir. Bu düzen değişikliği nedeniyle Samuel Huntington'a göre devletlerin nasıl gruplandırılacağı, gelecekte en önemli konular arasında yer alacaktı. Devletlerin demokratik ve demokratik olmayan veya fakir ve zengin şeklinde basitçe ikiye ayrılmaları bir yere kadar yardımcı olsa da küresel politika artık iki göze sokulamayacak ölçüde karmaşıktı (Huntington, 1995: 69).

Bu yeni dönemde, bloklar arası denge gözetme stratejisi Üçüncü Dünya dayanışmasının kuramsal zemini olarak işlevsiz kalmıştır denebilir. Küreselleşme dalgası, serbest piyasa entegrasyonu, ulusal sınırları aşan sermaye akışları ve dijital dönüşümlerle birlikte dünyayı tek bir pazar haline getirmeyi işaret ediyordu. Ancak bu süreç, Küresel Güney coğrafyasını homojen bir şekilde kaldırmak yerine, kendi içinde çok ciddi ekonomik ve politik kırılmalar yaratan yeni bir asimetri doğurmuştur.

Bağımsızlığını ilan eden devletler, hem demokratikleşme hem de piyasa ekonomisine geçiş hedefleri doğrultusunda reform girişimlerine yönelmiştir (Ayata, 2025: 524). Küreselleşme çağında Küresel Güney'in yaşadığı en radikal dönüşüm, Washington Konsensüsü olarak bilinen neoliberal ekonomi politikalarının IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla tüm güney coğrafyasına dayatılması olmuştur. 1980'lerin borç krizlerinden çıkmaya çalışan Afrika, Latin Amerika ve Asya devletleri, bu kurumlardan kredi alabilmek için Yapısal Uyum Programları'nı uygulamak zorunda kalmışlardır. Gümrük duvarlarının indirilmesi, kamu harcamalarının kısılması, piyasaların kuralsızlaştırılması ve özelleştirmeler olarak özetlenebilecek bu reçeteler, birçok Küresel Güney ülkesinde sosyal devlet yapısının çökmesine, gelir adaletsizliğinin derinleşmesine ve yerli sanayinin küresel sermaye karşısında savunmasız kalmasına yol açmıştır (Akbulak, 2022; Global Inequality, 2022). Dolayısıyla küreselleşme, klasik kolonyalizmin fiziki işgali olmadan, finansal bağımlılık ve piyasa mekanizmaları üzerinden Güney'in kaynaklarının Kuzey'e akmaya devam ettiği rafine bir yapısal çevreleme stratejisine dönüşmüştür.

Diğer taraftan küreselleşme, Küresel Güney'in kendi içinden devasa aktörler peyda olmasına zemin hazırlamış, tek taraflı bağımlılığın ötesinde küresel ekonomik dengeleri sarsacak bu aktörleri görünür kılmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin olağanüstü ekonomik yükselişi, Hindistan'ın bir teknoloji ve hizmet üssü haline gelmesi, Brezilya ve Güney Afrika gibi bölgesel güçlerin etkinlik kazanması farklı bir Küresel Güney algısı yaratmaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşüm, daha sonra resmi bir uluslararası platforma dönüşecek olan, 2001 yılında Goldman Sachs ekonomisti Jim O'Neill tarafından kavramsallaştırılan, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika devletlerinin oluşturduğu BRICS bloku ile somutlaşmıştır (Oğuzlu, 2024; BRICS Brasil, 2025). Küresel Güney'in bu yeni devleri, artık küresel üretimin, ticaretin ve döviz rezervlerinin merkezini Batı'dan Doğu ve Güney aksına doğru kaydırmaya başlamışlardır.

Bu ekonomik vites yükseltme, Küresel Güney kavramının içeriğini de kaçınılmaz olarak dönüştürmüştür. Eski dönemin sömürgecilik travmasına sıkışmış, ideolojik ve defansif Üçüncü Dünya kimliği, artık yerini daha faydacı, küresel değer zincirlerinde pay alma çabasında olan ve kendi kurumsal alternatiflerini üreten bir Küresel Güney kimliğine bırakmıştır. Örneğin Batı merkezli olan IMF ve Dünya Bankası'na alternatif olarak kurulan Çin'in öncülük ettiği Yeni Kalkınma Bankası veya Asya Altyapı Yatırım Bankası Güney aktörlerinin artık oyunun kurallarını içeriden esnetme kapasitesine ulaştığını göstermektedir (Çelebi, 2025: 6).

Fakat bu durumun madalyonun sadece parlak yüzü olduğu söylenebilir. Günümüz küreselleşme çağında Küresel Güney, her geçen gün daha fazla bölünerek eskiye oranla daha heterojen bir hale gelmektedir. Küresel Güney ülkeleri arasındaki makas öyle açılmıştır ki, bir yanda küresel sistemin üretim üssü gibi hareket eden Çin ve Hindistan gibi devler varken, diğer tarafta ise Sahra Altı Afrika'nın en az gelişmiş ülkeleri veya borç sarmalından çıkamayan küçük ada devletleri bulunmaktadır. Dolayısıyla artık Küresel Güney ifadesinin anlamı, tek bir ekonomik blok olmaktan ziyade küresel karar alma mekanizmalarında hala hak ettiği ağırlığı bulamadığını düşünen, sömürge geçmişinin kurumsal mirasını taşıyan fakat kendi içinde de devasa güç eşitsizlikleri barındıran karmaşık bir ağıdır.

6. KÜRESEL GÜNEY'DE DEĞİŞEN AKTÖRLER PARADİGMASI: ÇİN'İN BATI VE ABD HEGEMONYASINDAN YAPISAL FARKLARI

Çin'in Küresel Güney devletlerindeki gittikçe artan ve derinleşen jeo ekonomik ve stratejik varlığı, günümüzdeki Küresel Güney dinamiklerini yapısal bir dönüşüme zorlayan en somut faktörlerden biridir. Uluslararası ilişkiler alan yazınında Çin'in Küresel Güney'le olan ilişkileri çift yönlü eleştirilmektedir. Bir taraftan Batı merkezli finansal hiyerarşilere karşı alternatif bir irade olarak görülürken diğer taraftan ise Küresel Güney'in daha yoksul kesimi için yeni bir bağımlılık asimetrisi tartışmalarına konu olmaktadır. Bir Güçlü Güney ülkesi olarak Çin'in daha yoksul durumda olan Güney ülkelerine karşı yeni bağımlılıklar yaratması Batı emperyalizmiyle kıyaslandığında ise oyun aynı, oyuncular ve kurallar farklı yorumlarını beraberinde getirmektedir.

19.yy'ın Avrupalı sömürgecilerinden ve 20.yy'ın ABD hegemonyasından, Küresel Güney'de nüfuz arayışındaki Çin'i ayıran temel nitelik, gücünü uygulama yönteminde yatmaktadır. Batı dışı bir büyük güç olarak Çin, Güney coğrafyasında boy gösterirken kendisini tarihsel olarak hiçbir zaman sömürgeci bir geçmişe

sahip olmamış, aksine Batı emperyalizminin mağduru olmuş bir kader ortağı olarak ambalajlamaktadır. Bu söylemsel zemin ise, Çin'e ABD ve Avrupa karşısında çok güçlü bir normatif avantaj sağlamaktadır.

Aralarındaki ayrımlara mercek tutulduğunda ise, IMF ve Dünya Bankası gibi Batı merkezli finansal kurumlar Küresel Güney ülkelerine kredi, fon ya da kalkınma yardımı sağlarken daha önce bahsi geçen "Washington Konsensüsü" ilkelerini dayatmaktadırlar. Bu yaklaşım kalkınmanın destekleyicisi ya da hızlı ekonomik gelişmenin temel belirleyicisi olan ekonomik politikaları tanımlamaktadır. Bu politikanın ilkeleri ise, iyi yönetim, insan hakları karnesi, demokratik reformlar, şeffaflık ve piyasanın kuralsızlaştırılması gibi katı şartları içermektedir. Bu anlamda Washington Konsensüsü ABD Hazinesi, IMF ve Dünya Bankası uzmanları, düşünce kuruluşları ve diğer uluslararası finans kurumlarının ortak politika oluşturmaları ve bu politikaların küresel anlamda yaygınlık kazanması anlamına gelmektedir (Karakurt, 2011: 33).

Çin ise tamamen "Pekin Konsensüsü" olarak adlandırılan pragmatik bir modelle hareket etmektedir. Çin'in en kapsayıcı ve büyük lokomotif, Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından 2013'te ilan edilen Kuşak ve Yol Girişimidir. Bu dev proje enerji ağı, lojistik ve altyapıda, Afrika'dan, Latin Amerika ve Asya'ya kadar Küresel Güney ülkelerini milyarlarca dolarlık yatırımlarla Çin pazarına ve birbirine bağlamayı amaçlamaktadır. Çin devlet bankaları, Dünya Bankası ve IMF gibi geleneksel Batılı donörlerin aksine, ülkelere kredi verirken ülkenin rejim türüyle, otoriter olup olmamasıyla, insan hakları karneleriyle ilgilenmemekte ve yapısal uyum programları, demokratikleşme ve siyasi reformlar gibi siyasi şartları da öne sürmemektedir. Çin'in ilk bakıştaki temel retoriği, "iç işlerine karışmama" ve "kazan-kazan" ilkesine dayanarak egemenlik haklarına saygılı bir Güney-Güney işbirliğidir (Brautigam, 2009:65-66; World Foresight Forum, 2011:2). Bu durum, Batı'nın normatif baskılarından bunalan Küresel Güney'deki birçok ülke için Çin'i kaçınılmaz bir sığınak haline getirmektedir.

Çin'in bu yaklaşımı, altyapı yatırımları için uzun süreler yeterli finansman bulamayan Küresel Güney ülkeleri açısından önemli imkânlar yaratmaktadır (Brautigam, 2009: 65-66). Çin bu anlamda ulaşım, enerji ve iletişim ağlarının geliştirilmesi üretim merkezlerinin pazarlara erişimini kolaylaştırmakta, böylece hükümetler kalkınma önceliklerini daha geniş bir kaynak havuzuyla destekleme fırsatı bulmaktadır. Dış ortaklıkların çeşitlenmesi ise geleneksel donörlerle yürütülen müzakerelerde hareket alanını genişletmektedir. Bu somut kazanımlar, Pekin Konsensüsü'nün birçok Güney ülkesi tarafından uygulanabilir bir kalkınma seçeneği olarak değerlendirilmesini açıklamaktadır (World Foresight Forum, 2011: 2).

Küreselleşmeyle Çin gibi farklı güçlerin ortaya çıkması ise Küresel Güney'deki rekabeti arttırmıştır. Çin'in faaliyetlerinin önünü kesmek isteyen ABD ve diğer Batılı güçlerin politikaları nedeniyle darbeler, siyasi karışıklıklar, savaşlar ve iç savaşlar Afrika gibi yerlerde eksik olmamaktadır. Örneğin, ABD menşeli Exxon ve Chevron ile İngiltere-Hollanda menşeli Shell firmalarının varlık gösterdiği Nijerya'da farklı sebeplerden çatışmalar yaşansa da, Çin'le ilişkilerini geliştirmeye başlamasının da bu çatışmalarda etkisi olmuştur (Yılmaz, 2016: 91).

Nijerya, Batılı uluslararası petrol devlerinin tekeli altında, yapısal bağımlılığın oldukça görünür olduğu bir sömürü coğrafyası olmuştur. Ancak 2000'li yıllardan itibaren dış politikasını çeşitlendirme stratejisi izlemesi ve Pekin ile stratejik ortaklıklar kurarak China National Offshore Oil Corporation gibi Çin devlet şirketlerine milyarlarca dolarlık petrol arama imtiyazları vermeye başlaması, onu küresel bir enerji savaşının merkez üssü haline getirmiştir (Reuters, 2018). Bu sebepten farklı nüfuz araçlarını ortak bir zemin üzerinde taşımaktadır. Çin'in Nijerya'da petrol dışında, Abuja-Kaduna demiryolu gibi devasa altyapı projelerine ve Lagos'taki Lekki Derin Deniz Limanı gibi stratejik lojistik mekanlara fon sağlaması, Batı'nın kıtadaki geleneksel tekeli doğrudan tehdit etmiştir (Amokeoja, 2025). Bu jeo-ekonomik kırılmayla eş zamanlı olarak, Nijerya'nın petrol zengini Nijer Deltası bölgesinde Batılı şirketlere ve merkezi hükümete karşı savaşan yerel milis gruplarının sabotajları artmış, kuzeyde ise Boko Haram gibi terör örgütleri ülkeyi sürekli tekrarlayan bir güvenlik krizine sokmuştur (Goldfond, 2015). Bununla beraber içerideki etnik ve dinsel fay hatları, küresel güçlerin kaynak kapma rekabeti tarafından manipüle edilmekte ve sonuç olarak da oyunun kuralları finansal ortaklıklar üzerinden yeniden yazılırken, faturayı yine istikrarsızlıkla boğuşan Küresel Güney aktörleri ödemektedir.

Nitekim ABD hegemonyası, Küresel Güney'de kendi çıkarlarını korumak amacıyla askeri üs zincirlerine, doğrudan askeri müdahalelere, rejim değişikliklerine ve sert güce dayanmaktadır. Çin'in stratejisi ise askeri müdahale yerine altyapı odaklı olarak daha çok jeo-ekonomik görünümüdür. Çin, Güney ülkelerinin rejimlerini dönüştürme ya da demokrasi götürme gibi mesihçi bir iddiada değildir. Güç projeksiyonunu askeri araçlardan çok, limanlar, demiryolları, otoyollar, barajlar ve 5G teknolojileri gibi dijital altyapı ağları üzerinden kurmaktadır. Batı dünyası Güney'e genellikle güvenlik ve norm ihraç etmeye çalışırken, Çin somut ve fiziki kalkınma hedefiyle ilerlemektedir.

Ancak bu durum, arka planda Çin'in çok daha pragmatik ve stratejik amaçlar gütmeye başladığı anlamına gelmemektedir. 1970-1975 yıllarında Çin, Tanzanya ile Zambiya'yı birbirine bağlayan Tazara Demiryolu projesini ideolojik ve anti-kolonyal dayanışma amacıyla, hiçbir ekonomik kar gözetmeden kıt kanaat bütçesiyle finanse etmişti (Nantulya, 2025). Bugün ise Çin'in Afrika veya Latin Amerika'daki demiryolu, liman ve hidroelektrik santrali yatırımları tamamen ticari karlılık, borçlandırma mekanizmaları ve mevzi kapmaya yönelik uzun vadeli stratejik imtiyazlar üzerine kuruludur.

Bu minvalde Çin'in Küresel Güney'deki amaçlarına bakıldığında öncelikle lojistik ve stratejik darboğazların kontrolünü ele geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Küresel ticaret rotalarını güvence altına almak adına Güney coğrafyasındaki kilit liman projelerine ya doğrudan fon sağlamakta ya da bunları işletmektedir. Pakistan'daki Gwadar Limanı, Sri Lanka'daki Hambantota Limanı ve Doğu Afrika'nın stratejik kapısı Cibuti'deki askeri-lojistik üs bu durumun en net örnekleridir. Özellikle Sri Lanka'nın borçlarını ödeyememesi neticesinde Hambantota Limanı'nın 99 yıllığına bir Çin devlet şirketine devredilmesi, Çin'in "Borç Tuzağı Diplomasisi" uyguladığına dair sert eleştirileri beraberinde getirmiştir (Gangte, 2020:53-66).

Borç Tuzağı Diplomasisi, bir devletin daha yoksul durumdaki devletleri fazlaca borçlandırarak bu borçları ödeyemeyecek hale getirmesini ve bu yöntemle de nüfuzunu artırma girişimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Borçlu ülkenin borcunu ödemeye çalışmasına rağmen faiz borçlarının devamlı olarak artması, söz konusu borcun sona ermesini imkânsız kılmakta ya da en iyi ihtimalle söz konusu süreci geciktirmektedir (Vural ve Aydın, 2019:184). Çin'in Kuşak Yol faaliyetleri Borç Tuzağı Diplomasisi ile ilişkilendirildiğinde ise bu konudaki eleştiriler artmaktadır. Çin bu proje dahilinde hem borç sağlaması hem de ödenemeyecek yüksek faiz oranları dayatması söz konusudur (Himmer ve Rod, 2022: 250-251). Bir taraftan sağladığı finansman ve üstlendiği altyapı yatırımlarıyla Kuşak Yol projesinin rotası üzerindeki ülkelerin altyapılarının güçlendirilmesi, diğer taraftan ise borç ilişkisi kurulan ülkeler ile olan ilişkilerinde ekonomi kartının bir siyasi koz olarak kullanılarak bu ülkeler üzerinde asimetrik bir tahakküm kurması durumu oluşmaktadır. Nihai noktada, borcunu ödeyemeyecek duruma gelen borçlu ülkenin liman, havaalanı, telekomünikasyon şirketi gibi stratejik edinimlerinin kullanım haklarını 49 ya da 99 yıllığına devralmaktadır. Böylece hedefindeki stratejik noktalarda kurumları kendi inisiyatifine bağlama odaklı bir fiili emperyalizm durumu oluşmaktadır (Vural ve Aydın, 2019:184).

Hambantota örneğinin borç tuzağı diplomasisi şeklinde sunulması literatürde tartışmalıdır (Himmer ve Rod, 2022: 250-272). Proje Sri Lanka hükümetinin girişimiyle geliştirilmiş, 2017'deki işlem borç karşılığında bir mülkiyet devri şeklinde gerçekleşmemiştir. China Merchants Port Holdings'in ödediği 1,12 milyar dolar karşılığında limanın işletme hakkı 99 yıllığına kiralanmış, Çin'e olan kredi borçları yürürlükte kalmıştır. Elde edilen kaynak Sri Lanka'nın döviz likiditesini ve rezervlerini destekleme arayışında kullanılmıştır. Uzun işletme süresi yatırımın ölçeği ve ticari getirisinin zamana yayılmasıyla bağlantılıdır. Ülkenin dış borç sorunu, uluslararası sermaye piyasalarından yapılan borçlanma, iç ekonomik tercihler ve düşük gelir üreten projelerin birleşimi içinde şekillenmiştir. Bu çerçevede vakayı Çin'in önceden tasarlanmış bir el koyma planının kesin kanıtı saymak, çok aktörlü finansal ve siyasal süreci daraltmaktadır (Jones ve Hameiri, 2020: 13-20).

İkincisi ise kritik hammadde ve enerji güvenliğini kendisi adına sağlamlaştırmaktır. Çin'in teknolojik üretim kapasitesinin ve sanayisinin sürekliliğini sağlamak için Küresel Güney'in zengin ve çeşitli hammadde kaynaklarına kesintisiz erişim önem arz etmektedir. Bu hedef doğrultusunda Çin, Latin Amerika'da Bolivya, Şili, Arjantin "Lityum Üçgeni"ne (Li, Shapiro ve Vecino, 2025:1), Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki kobalt madenlerine (Lisinski, 2025) ve Afrika'daki petrol rezervlerine devasa yatırımlar yapmaktadır. Nitekim teknoloji çağında her geçen gün önemi artan kritik mineraller ve nadir toprak elementlerinin geleceğin stratejik kaynakları arasında yer almaya devam edeceği aşikardır (Erkan, 2023: 94).

Diğer taraftan Çin, Tayvan meselesi başta olmak üzere kendi ulusal çıkarlarına diplomatik bir kalkan oluşturmak amacıyla BM Genel Kurulu gibi platformlarda Küresel Güney devletlerinin oylarını konsolide etmeye çalışmaktadır. Genel olarak Küresel Güney'e hitap ederken çok kutuplu bir dünya düzeni ve demokratikleşmiş uluslararası ilişkiler söylemini parlatmaktadır. G7 gibi dar ve seçkin Batılı kulüplerin karşısına, BRICS+ ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi Küresel Güney'in sesini yükseltebileceği, Batı'yı bypass eden alternatif ve esnek kurumsal ağlar sunmakta ve küresel bir denge ağırlığı inşa etmektedir (deLisle, 2025).

Bu amaçlarla birlikte, Küresel Güney'in bir Güçlü Güney ülkesi olarak Çin, Batı hegemonyasının diplomatik, kurumsal, ekonomik ve politik anlamdaki baskın ve koşullu müdahalelerine karşı hem Batı sömürsünün karşısında oluşu hem de politik veya normatif olarak koşulsuz ilişkiler geliştirmesi onun Küresel Güney ülkelerince tercih sebebi olmasını kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak Çin örneği, Küresel Güney'de güç ve nüfuz mücadelesi oyununun ortadan kalkmadığını, sadece el değiştirdiğini doğrulamaktadır. Geçmişin Batılı sömürgeci ya da emperyalist güçlerinin yerini bugün, Güney'in kendi içinden çıkan ve aynı güç siyasetini ekonomik ve finansal araçlarla uygulayan yeni oyuncular yeni kurallar almıştır. Çin, Küresel Güney'e Batı dışı güvenli bir alternatif sunarken, aynı zamanda kendi merkez-çevre hiyerarşisini de inşa etmekte ve böylece küresel bağımlılık ilişkilerinin kurallarını yeniden yazmaktadır.

SONUÇ

Sömürgecilik pratiklerinden başlayarak Soğuk Savaş'ın ideolojik hatlarına, oradan da küreselleşmenin karmaşık ağlarına bakıldığında, Küresel Güney olgusunun statik bir coğrafi terim olmadığı görülmektedir. Güney, uluslararası sistemin anarşik yapısı içinde güç, sermaye ve epistemolojik üstünlüğü elinde bulunduran Kuzey merkezine karşı, sistemin çevresinde yer alan aktörlerin tarihsel deneyim birliğini ve yapısal itirazlarını ifade eden dinamik, normatif ve politik bir üst başlıktır. Alfred Sauvy'nin ideolojik iki kutupluluğa karşı bir çığlık olarak kavramsallaştırdığı Üçüncü Dünyadan, günümüzün çok merkezli piyasa gerçeklerine eklemlenmiş Küresel Güneyine uzanan süreç, uluslararası sistemde gücün doğasının nasıl rafineleştiğini de gözler önüne sermektedir.

Tarihsel dönüşümün gösterdiği en net gerçek, emperyal oyunun özünün sabit kaldığı, ancak oyuncuların ve oyunun oynanma kurallarının radikal bir biçimde değiştiğidir. 19. yüzyılda fiziki askeri işgallerle yani kolonyalizmle yürütülen oyun, Soğuk Savaş döneminde ideolojik kamplaşmalar ve vekalet savaşları üzerinden yürütülmüş, günümüz küreselleşme çağında ise yerini finansal borç sarmallarına, yapısal uyum programlarına ve çok uluslu şirketlerin tedarik zinciri kontrollerine bırakmıştır. Bandung'un sömürge karşıtı, idealist ve normatif dayanışma ruhu, bugünün dünyasında yerini BRICS+ örnekleminde görüldüğü üzere daha rasyonel, ekonomik çıkar odaklı ve pragmatik bir ağ diplomasisine terk etmiştir. Küresel Güney'in yeni aktörleri artık sistemi tamamen yıkmak isteyen devrimci yapılar değildir. Aksine sistemin sunduğu kapitalist araçları kullanarak sistem içerisindeki pazarlık güçlerini artırmayı ve stratejik mevzi kapmayı hedefleyen rasyonel oyunculardır.

Çin'in Küresel Güney'deki yükselişi, bu dönüşümün güncel örneklerinden birini oluşturmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında sağlanan altyapı finansmanı ulaşım ağlarını genişletmekte ve sermaye ihtiyacı yüksek ülkelerin kalkınma seçeneklerini artırmaktadır. Liman ve demiryolu yatırımları Çin'in ticaret yollarını güvence altına alma hedefiyle bağlantılıdır. Lityum, kobalt ve petrol yatırımları ülkenin enerji ve hammadde ihtiyacına hizmet etmektedir. Ekonomik bağlar, Pekin'in Tayvan meselesi ve çok kutupluluk söylemi çevresindeki diplomatik desteğini güçlendiren bir ilişki ağı da oluşturmaktadır. Borç tuzağı diplomasisi tartışmaları bu ilişkilerde oluşabilecek asimetrilere dikkat çekmektedir. Hambantota örneğinin çok aktörlü yapısı, sonucu borç verenin tek yönlü iradesiyle açıklamayı güçleştirmektedir. Ev sahibi devletlerin yatırım tercihleri, iç ekonomik koşulları ve küresel finans piyasalarındaki borçları sonuç üzerinde belirleyici olabilmektedir. Çin'in sunduğu model, altyapı üretme kapasitesi, daha sınırlı siyasi koşulluluk ve dış ortaklıkları çeşitlendirme imkânı nedeniyle Küresel Güney açısından somut bir seçenek yaratmaktadır. İlişkinin ortaya çıkardığı sonuç her ülkenin pazarlık kapasitesi, borç yönetimi ve yatırım denetimi içinde şekillenmektedir.

Son tahlilde, Küresel Güney kavramsallaştırması uluslararası ilişkiler disiplini için hala vazgeçilmez bir analitik araç olduğu söylenebilir. Çünkü bu kavram, ana akım teorilerin sıklıkla göz ardı ettiği tarihsel adaletsizlikleri, merkez-çevre asimetrisini ve sömürgeciliğin kurumsal kalıntılarını görünür kılmaktadır. Küresel Güney kendi içinde ne kadar parçalanmış, heterojen ve çelişkili dinamiklere sahip olursa olsun, küresel finans mimarisinin ve teknolojik hiyerarşilerin eşitsiz dağılımı sürdüğü müddetçe, Kuzey ile Güney arasındaki o hayali ama son derece hissedilir yapısal çizgi uluslararası politikanın temel fay hatlarından biri olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Akbulak, Y. (2022). Washington Uzlaşısı Dedikleri... *Legal Blok*. <https://legal.com.tr/blog/genel/washington-uzlasisi-dedikleri/> , Erişim Tarihi: 22/06/2026.

Amokeoja, O. (2025). China Strengthens 53-Year-Old Nigeria Ties With \$255-Million Railway Loan. *Africa Forbes*. <https://www.forbesafrica.com/current-affairs/briefs/2025/01/15/china-strengthens-53-year-old-nigeria-ties-with-255-million-railway-loan>, Erişim Tarihi: 10/07/2026.

ASBV. (t.y.) Singer-Prebish Tezi. *Ankara Sosyal Bilimler Vakfı*. <https://www.sosyalbilimlervakfi.org/tr/sozluk/singer-prebish-tezi/> , Erişim Tarihi: 21/06/2026.

- Ayata, A. (2025). AB Entegrasyonu bağlamında demokratik reform süreçleri: Gürcistan, Moldova ve Ukrayna karşılaştırması. *Akademik Hassasiyetler*, 12(29), 519-541. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1740319>.
- Brandt, W. (1980). North South: a programme for survival; report of the independent commission on international development issues. MIT, Cambridge, MA, US.
- Brautigam, D. (2009). The dragon's gift: the real story of China in Africa. *Oxford University Press*.
- BRICS Brasil. (2025). About the BRICS. *BRICS*. <https://brics.br/en/about-the-brics>, Erişim Tarihi: 22/06/2026.
- Çelebi, E. (2025). 2008 Sonrası: BRICS ve Yeni Kalkınma Bankası Küresel Ekonomik Yönetişimi Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 5-15.
- Çingir, Ö. F. (2022). Soğuk Savaş dönemindeki Çift Kutuplu Dünya'ya bir alternatif arayışı: Bağlantısızlar Hareketi, Bandung Konferansı ve Türk dış politikası. *Strata Dergi*,(11), 93-116.
- Dados, N., ve Connell, R. (2012). The global south. *Contexts*, 11(1), 12-13.
- deLisle, J. (2025) "What Does the United Nations Say About Taiwan?" *USALI Talking Points*, <https://usali.org/publications/talking-points-what-does-the-united-nations-say-about-taiwan>. Erişim Tarihi: 03/07/2026.
- Dikmen Alsancak, N. (2024). Küresel Güney'in Dünya Siyasetine Getirdiği Potansiyeller ve Riskler. *Perspektif*. <https://perspektif.online/kuresel-guneyin-dunya-siyasetine-getirdigi-potansiyeller-ve-riskler/> , Erişim Tarihi: 22/06/2026.
- Durkaya, M. ve Demirci, M.R. (2019). Bağımlılık Teorisi Yönünden Az Gelişmişliğin Analizi, II. *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Emperyalizm, Hegemonya ve İstihbarat Faaliyetleri*, Giresun.
- Erkan, A. Ç. (2023). Küresel enerji devrimi ve Çin hegemon bir düzene dönüşüm. *EN Ekici içinde, Post-Güvenlik ikilemler, entegrasyonlar, modeller ve Asya*, 88-121.
- Fırat, G. (2025). İki Kutuplu Dünya Düzeninin Doğuşu ve Bitişi: Soğuk Savaş Nedir? *Perspektif*. <https://perspektif.eu/2025/07/17/iki-kutuplu-dunya-duzeninin-dogusu-ve-bitisi-soguk-savas-nedir/> , Erişim Tarihi: 21/06/2026.
- Gangte, L. (2020). The Debt-Trap Diplomacy Revisited: A Case Study on Sri Lanka's Hambantota Port. *Journal of Social Sciences* 19(2):53-66. DOI:10.12724/ajss.53.4
- Goldfond, J. (2015). Nigeria's resource curse: Boko Haram and the poverty of plenty. *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/en/nigerias-resource-curse-boko-haram-and-poverty-of-plenty/>, Erişim Tarihi: 10/07/2026.
- Global Inequality (2022). Structural Adjustment. *Global Inequality*. <https://globalinequality.org/structural-adjustment/#start> , Erişim Tarihi: 22/06/2026.
- Himmer, M., ve Rod, Z. (2022). Chinese debt trap diplomacy: reality or myth?. *Journal of the Indian Ocean Region*, 18(3), 250-272.
- Hobson, J. A. (1902). *Imperialism: A Study*. James Pott & Company.
- Huntington, S. (1995). *Medeniyetler Çatışması*. (Derleyen) Murat Yılmaz. Vadi Yayınları. Ankara.
- İplikçi, A. (2017). Kolonyalizm ve emperyalizm üzerine bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1527-1540.
- Jones, L. ve Hameiri, S. (2020). Debunking the myth of 'debt-trap diplomacy': How recipient countries shape China's Belt and Road Initiative. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2020/08/debunking-myth-debt-trap-diplomacy>, Erişim Tarihi: 30/07/2026.
- Karakurt, B. (2011). Washington Konsensüsü'nden Küresel Mali Krize Mali Disiplin ve Türkiye'deki Gelişmeler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 31-53. <https://izlik.org/JA98UC63NA> , Erişim Tarihi: 24/06/2026.
- Koyuncu Lorasdağı, B. (2022). Dünya Sistemleri Teorisi. *Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları*, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/dunya_sistemleri_teorisi, Erişim Tarihi: 21/06/2026.

- Lenin, V. I. (2015). Imperialism, the highest stage of capitalism. In Conflict after the Cold war. *Routledge*. https://socialist-alliance.org/sites/default/files/imperialism_the_highest_stage_of_capitalism.pdf, Erişim Tarihi: 21/06/2026.
- Lısınk, K.V. (2025). The Silent Cartel: How Chinese Companies Came to Dominate Critical Mineral Markets. *New Lines Institute*. <https://newlinesinstitute.org/tech-econ-sov-sec/the-silent-cartel-how-chinese-companies-came-to-dominate-critical-mineral-markets/>, Erişim Tarihi: 24/06/2026.
- Li, J., Shapiro, D. M., ve Vecino, C. 2025. Geopolitics, Host Country Policy, and Critical Mineral Investment in Latin America. *AIB Insights*. <https://doi.org/10.46697/001c.146203>.
- Nantulya, P. (2025). China's Critical Minerals Strategy in Africa. *Africa Center for Strategic Studies*. <https://africacenter.org/spotlight/china-africa-critical-minerals/>, Erişim Tarihi: 24/06/2026.
- Oğuzlu, T. (2024). Küresel Güney'in Yükselişi ve Geleceği. *Tesam Strateji*. <https://tesamstrateji.com/yazi.php?link=kuresel-guney-in-yukselisi-ve-gelecegi>, Erişim Tarihi: 25/06/2026.
- Orwell, G. (1945). You and the Atomic Bomb. *Tribune*. London.
- Reuters. (2018). China willing to invest \$3 bln in Nigerian oil operations. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/business/finance/china-willing-to-invest-3-bln-in-nigerian-oil-operations-nnpc-idUSKBN1K50MH/>, Erişim Tarihi: 10/07/2026.
- Sauvy, A. (1952). Trois mondes, une planète, in "*L'Observateur*", 118.
- Singer, H. W. (1978). *Strategy of International Development: Essays in the Economics of Backwardness*. Springer.
- Taşçı, H., ve Erçakar, M. (2016). Prebisch-Singer Tezinin Dış Ticaret Hadleri Aracılığıyla Türkiye İçin Test Edilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 232-249.
- Tekin, S. ve Dolu, M.T. (2020). Güney-Güney İşbirliğinin İdeolojik Temelleri: Bağlantısızlar Hareketi ve Küresel Güney. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 65-81.
- Vural, Ç., ve Aydın, H. (2019). Dolar Diplomasisi ve Borç Tuzağı Diplomasisi: ABD ve Çin Örneklerinin Karşılaştırılması. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 174-194.
- Yan, L. (2023). Where Did the Term "Global South" Originate? *Chinausfocus*. <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/where-did-the-term-global-south-originate>, Erişim Tarihi: 20/06/2026.
- Yılmaz, S. (2016). Afrika'daki Büyük Güç Mücadeleleri: Yeni Emperyalizm. (Ed. Ermağan, İ.). Dünya Siyasetinde Afrika 3. *Nobel Yayıncılık*. 85-110.
- Wallerstein, I. (2004). World-systems analysis: An introduction. Durham: *Duke University Press*. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/495082/mod_resource/content/1/Wallerstein-Modern%20World-System%20I.pdf, Erişim Tarihi: 03/07/2026.
- World Foresight Forum. (2011). The Beijing Consensus: An alternative approach to development. Issue Brief No. 02. *World Foresight Forum*. https://hcss.nl/wp-content/uploads/2011/04/WFF02_Issue_Brief_The_Beijing_Consensus02.pdf, Erişim Tarihi: 24/06/2026.

EXTENDED ABSTRACT

In the discipline of international relations, the terminology used to define the non-Western world has undergone continuous transformation throughout history, influenced by colonialism, Cold War geopolitics, and waves of globalization. The concept of the "Third World," introduced by the French demographer Alfred Sauvy in 1952, lost its analytical validity with the collapse of the bipolar Cold War system and was replaced by the concept of the "Global South," representing a more flexible, economic-political common denominator. This concept, formalized in the international economic sphere with the 1980 Brandt Report, now transcends geographical determinism to express the shared identity and normative stance of actors marginalized in the global distribution of power.

The main objective of this study is to examine the historical and structural evolution of the Global South concept, from Third World solidarity to the present-day Post-Western phase. In this context, the study aims to

analyze, through a comparative approach, the geo-economic influence model developed by the People's Republic of China in the region in response to the refined financial exploitation mechanisms of Western hegemony. This research focuses on the question, "Is China's rise in the Global South a structural alternative to the Western-centric international order, or is it producing a new center-periphery hierarchy within the South?"

The study is based on a theoretical framework to explain the asymmetrical structure of the Global South and the exploitative relationships it is subjected to, along with their root causes. In this context, firstly, the theories of imperialism shaped by John A. Hobson and Vladimir Lenin, focusing on the capitalist mode of production, the dominance of finance capital, and monopolization, are examined. Secondly, Raul Prebisch and Hans Singer's "Dependency Theory" (the deterioration of terms of trade to the detriment of the periphery), which explains why economic dependence persists even after the collapse of colonial empires, and Immanuel Wallerstein's macro-historical "World Systems Theory" are used as analytical filters.

Methodologically, this research adopts the Comparative Analysis method based on qualitative research methods. This study utilized secondary source analysis (literature review), subjecting peer-reviewed articles, books, and international reports on the topic to qualitative content analysis.

The findings of the study are discussed through three main historical and structural phases. First, the Cold War era and Third World solidarity, culminating in the Non-Aligned Movement, which emerged with the 1955 Bandung Conference and the 1961 Belgrade Conference, presented a moral, political, and active third way against the ambition of the two superpowers to divide the world into spheres of influence. The Group of 77 and the demands for a New International Economic Order opened a collective diplomatic front against economic injustice.

Second, in the era of globalization and the Global South, the "Washington Consensus" principles and Structural Adjustment Programs imposed through the IMF and World Bank after the Cold War undermined social welfare structures and deepened financial dependence in Global South countries. However, the same globalization process, with the extraordinary rise of China and the establishment of platforms like BRICS, has led to a shift of the economic center towards the East and South axes. This situation has shown that there is no homogeneous Global South bloc, but rather a heterogeneous structure with deep asymmetries.

Thirdly, there is the paradigm of the China alternative and changing actors. China gains a normative advantage by presenting itself as a partner with no colonial past. Against the West's Washington Consensus, which includes political conditionalities (human rights, democratic reforms, etc.), China offers the pragmatic "Beijing Consensus" model based on "non-interference in internal affairs," infrastructure-focused development, and "win-win" principles. The Belt and Road Initiative, announced in 2013, is the most concrete driving force of this geo-economic approach.

The Nigerian example examined in this study clearly demonstrates how asymmetrical relationships are reflected on the ground. While Nigeria was traditionally a field of exploitation for Western oil giants (Shell, Exxon, Chevron), since the 2000s it has diversified its foreign policy, granting concessions to Chinese state-owned companies and financing its infrastructure with projects such as the Lekki Deep Sea Port in Lagos and railway projects. However, during this process, the country's internal ethnic and religious fault lines have been manipulated by the global powers' competition for resources, and regional instability has deepened. The "Debt Trap Diplomacy" (e.g., Sri Lanka's Hambantota Port) and logistical ownership strategies underlying this development model offered by China risk creating a vertical hierarchy and a new center-periphery relationship within the Global South.

This study reveals that the Global South is not a static or homogeneous geography. In today's multipolar geopolitical and geo-economic climate, China, a colossal power emerging from within the Global South, appears to offer a flexible and practical alternative to traditional Western hegemony, yet in the long term, it is constructing new relationships of dependence. As the central thesis of this research, "the game is the same, but the players and rules are different," concretizes; the essence of historical exploitation and power struggle (the game) has not changed, but the hegemonic actors (players) and their mechanisms of indebtedness, financing, and consent production (the rules) have undergone a radical transformation. This new method of influence, focused on financial and logistical ownership, represents a refined and de facto neo-imperialism model that, unlike classical colonialism, does not rely on physical occupation.